

CONGRES MASIA 2019

Nom de la persona/persones autores: Laura Megias (Tècnica d'ARCA), Neus Monllor (Consultora agrosocial) i Albert Puigvert (Gerent d'ARCA)

Títol de la comunicació: Polítiques públiques des de l'escala local per una nova generació de pagesia. Els espais test agraris com a innovació social pel desenvolupament rural.

Resum

Els patrons de relleu generacional del sector agrari estan canviant. Per una banda, el model de relleu familiar està en crisi, ja que cada vegada menys persones joves agafen el relleu directe de la família. Per una altra, una nova generació de pagesos i pageses sense orígens agraris dona la passa d'instal·lar-se al sector, amb uns patrons nous basats en la venda directa, la producció ecològica i la diversificació en temes turístics. Aquest canvi de model, hauria de suposar un canvi en les polítiques públiques de relleu generacional en què el paper de les entitats locals pren un paper fonamental de suport, acompanyament i dinamització. En els últims anys, diverses iniciatives estan prenent forma des de l'escala local, entre les que destaca la figura dels espais test agraris. Aquesta comunicació emmarca aquesta eina en el marc de la innovació social pel desenvolupament rural, des d'un enfocament de polítiques públiques per una nova generació de pagesia.

Paraules clau: relleu generacional, nova pagesia, polítiques públiques, administració local, espais test agraris, innovació social.

Resumen

Los patrones de relevo generacional del sector agrario están cambiando. Por un lado, el modelo de relevo familiar está en crisis, ya que cada vez menos personas jóvenes toman el relevo directo de la familia. Por otra, una nueva generación de agricultores y agricultoras sin orígenes agrarios dan el paso de instalarse en el sector, con unos patrones nuevos basados en la venta directa, la producción ecológica y la diversificación en temas turísticos. Este cambio de modelo, debería suponer un cambio en las políticas públicas de relevo generacional en el que el papel de las entidades locales toma un papel fundamental de apoyo, acompañamiento y dinamización. En los últimos años, varias iniciativas están tomando forma desde la escala local, entre las que destaca la figura de los espacios test agrarios. Esta

comunicación enmarca esta herramienta en el marco de la innovación social para el desarrollo rural, desde un enfoque de políticas públicas para una nueva generación de agricultores y agricultoras.

Palabras clave: relevo generacional, nuevo campesinado, políticas públicas, administración local, espacios test agrarios, innovación social.

Introducció

El món rural és viu i les dinàmiques que li donen vida estan en constant transformació. Fa anys que sentim, i també constatem, que el sector que manté l'espai menys densament poblat del nostre país està en crisi. Ens posem les mans al cap quan veient el nombre d'explotacions agràries familiars que baixen la persiana i ens preguntem qui capitanejarà el futur de la pagesia en el nostre entorn proper.

Certament l'escenari és diferent que dècades enrere quan l'èxode cap a les ciutats era la via de sortida de bona part de la població rural i quan les polítiques públiques eren més abocades a la reestructuració del sector agrari, que no pas a la dinamització del món rural. Per sort, el canvi de paradigma es desperta a finals dels anys noranta per introduir conceptes engrescadors con desenvolupament endogen, producció agrària sostenible, diversificació o multifuncionalitat de l'activitat agrària (OCDE, 2006; Monllor, 2013). Conceptes que porten implícit un treball molt més integrador de les funcions diverses del món rural, un pas més en la maduresa d'un discurs que ha de dialogar, si o si, amb el món urbà (Marsden, 2016; Milone et al, 2018).

El món rural s'enforteix, i la pagesia? En quina balança juga? Quin model agrari defensa l'espai rural perquè les relacions que s'hi estableixin siguin saludables? Quina lectura podem fer de l'evolució de la població agrària i del pes de la pagesia en la dinamització socioeconòmica del territori? I en aquest escenari, on es la nova generació de pagesia que tant anhelem? Quin paper juguem les polítiques públiques? Quina és la xarxa d'agents que promou un desenvolupament rural solidari amb el futur dels espais agraris?

Més de vint anys després de promoure polítiques públiques enfocades al desenvolupament del món rural continuem fent-nos la mateixa la pregunta: qui treballarà el camp de demà? En aquest article proposem una mirada des de l'escala local, tant al món rural com al sector agrari, per tal d'enfortir les mesures de suport a la pagesia que vindrà. Es evident que no som on érem fa un quart de segle i, en conseqüència, cal apostar per polítiques públiques innovadores que abordin els mateixos problemes amb solucions diferents.

El relleu generacional de la pagesia

La crisi generacional del sector agrari ve de lluny. El marc normatiu mostra com a l'Estat Espanyol, la Llei 49/1981, de 24 de desembre, de l'estatut de l'explotació familiar agrària i dels agricultors joves, ja identificava la manca de relleu generacional com una problemàtica a treballar des de les polítiques estructurals del sector agrari. Una vegada a Europa, es el Reglament CEE 797/1985 del Consell, de 12 de març de 1985, relatiu a la millora de l'eficàcia de les estructures agràries, és el que marca la direcció a seguir dels programes dirigits a fomentar el rejuveniment del sector agrari.

Actualment la Generalitat de Catalunya, mitjançant el seu Programa de Desenvolupament Rural 2014-2020, articula diverses línies de suport al relleu generacional. L'acció més evident és l'ajut de Primera instal·lació de joves agricultors i agricultores, que té per objectiu fomentar la creació d'empreses agràries per part de persones joves, al mateix temps que dona suport a la capacitació i professionalització dels futurs empresaris i empresàries. L'enfocament de la Política Agrària Comunitària (PAC), tant del Pilar I com del Pilar II, mostra eines efectives, al mateix temps que presenta moltes limitacions per garantir una política consistent per fer front a la problemàtica del relleu generacional.

En aquest sentit, un informe recent del Tribunal de Comptes Europeu (European Court of Auditors, 2017), alerta que el suport des de les polítiques públiques al relleu generacional a Europa, en molts casos és insuficient i poc eficaç, fet que força a qüestionar les estratègies dels estats membres a l'hora de definir les seves polítiques dirigides a escurçar la distància entre la població més jove i la més envellida. La nova PAC post-2020, manté en l'agenda prioritzar l'objectiu d'atreure pagesia al sector agrari i reforçar les polítiques integrades de relleu generacional, fent un èmfasi especial amb l'accés a la terra, al crèdit i al coneixement.

Mentrestant, les darreres dades europees mostren una estructura d'edats en que es passa de 6% a 5,3% entre 2013 i 2016 per als menors de 35 anys, i de 56% al 57% pels majors de 55 anys. A Catalunya els joves passen del 3,6% al 3,2%, i els majors de 55 anys de 65% al 78%. Aquests valors, sobretot a Catalunya, mostren una estructura d'edats que requereix atenció. Cal que es plantegin mesures adaptades als nous temps per poder fer front a la pagesia que treballarà el camp en les properes dècades (Lobley i Baker, 2012; Zagata et al, 2017).

Des d'una mirada europea, Zagata i Sutherland (2015) han anomenat aquest escenari com el "Young farmer problem", una temàtica complexa que necessita apostes

valentes des de diferents escales i sectors per tal de donar resposta a aquells reptes específics que es plantegen vinculats al relleu generacional i al canvi de paradigma del món rural. És en aquest marc on s'identifica el sorgiment d'una nova pagesia, tant tradicional com nouvinguda, capaç de fer front al "Young farmer problem" amb empreses innovadores, modernes i professionalitzades emmarcades en les noves dinàmiques de relleu generacional que aposten per models vinculats al territori i a la seva gent (Ploeg, 2008; Monllor, 2011). En aquest article ens centrem, sobretot, en les estratègies adreçades a la pagesia nouvinguda, aquelles persones sense orígens agraris que s'instal·len a sector en models productius alineats amb les polítiques de desenvolupament rural.

La pagesia nouvinguda

Els nous models agraris mostren com una nova generació de pagesia nouvinguda al sector està emergint a diferents països europeus (Pinto Correia et al, 2015, Sutherland, 2016; Monllor i Fuller, 2016; Flament-Ortun i Macias, 2017). Una de les conseqüències dels canvis socioeconòmics del món rural és que la llibertat de decisió permet que fills i filles de famílies pageses es puguin dedicar a altres sectors, mentre que persones que no han nascut en un entorn agrari, s'hi puguin inserir.

Durant molts anys el fenomen "neorural" ha estat titllat d'alternatiu i residual. Ara som més conscients que aquelles primeres persones que van decidir emprendre en precari, son avui els pioners d'una nova manera de veure el sector agrari, així com les estratègies de viabilitat que fan que els seus somnis "des de l'urbà" siguin avui realitats rurals. Incorporar-se al sector agrari és una tasca ingent per totes aquelles persones que inicien el camí, tant si són pagesia tradicional com nouvinguda. En el cas dels homes i dones que comencen de nou, la mancança més punyent és l'accés a la terra i als mitjans de producció, sumat en bona part dels casos, a un desconeixement de les dinàmiques agràries, tant productives com comercials.

Al mateix temps, estudis recents mostren com la pagesia nouvinguda posseeix altres aptituds i actituds que fan que les seves propostes empresarials tinguin raó de ser, tant des d'un punt de vista econòmic, com social i ambiental (Heley, 2010; Sutherland, 2012; Oteros-Rozas, 2013). En la major part de casos els models productius responen a les noves demandes del mercat en les que es prima el producte de proximitat i/o ecològic, en les que es valoren activitats de diversificació com la transformació del producte o les activitats agroturístiques, i en les que es tenen en compte totes aquelles

externalitats positives que una activitat respectuosa amb l'entorn proporciona a la resta de la societat.

En l'estudi "Joves al camp"¹, promogut en el marc del projecte Odisseu per incentivar i facilitar el retorn i la inserció laboral dels joves a les zones rurals, s'identifica que a Catalunya la pagesia nouvinguda representa el 31% de les incorporacions al sector agrari a través de l'Ajut de primera instal·lació del Programa de Desenvolupament Rural 2007-14. En aquest grup es distingeix la pagesia urbana (17%) i la rural (14%). Al mateix temps, la pagesia tradicional representa el 69%, amb un 40% de persones joves que han marxat de l'explotació agrària familiar durant un període de temps, i que acabada aquesta etapa decideixen tornar al sector agrari (pagesia tradicional mòbil). En el grup de la pagesia tradicional, també s'identifiquen aquells perfils que sempre han estat al sector agrari, són un 29% del total de les incorporacions (pagesia tradicional arrelada). Aquestes dades mostren una ampla diversitat que, a més a més, s'accentua en funció de l'àmbit territorial. Per exemple, l'Àrea metropolitana i Alt Pirineu i Aran, són els que tenen percentatges més elevats de pagesia nouvinguda, mentre Ponent o les Terres de l'Ebre són els que en tenen menys.

L'anàlisi que es fa d'aquest fenomen a escala europea se centra en la necessitat de crear eines noves que donin resposta als reptes que té la pagesia nouvinguda. El Grup Focal de la EIP-AGRI que va tenir lloc el 2016 "New entrant into farming: lessons to foster innovation and entrepreneurship"² (els nouvinguts a la pagesia: lliçons per fomentar la innovació i l'esperit empresarial), va fer una anàlisi exhaustiva sobre els motius que porten la pagesia nouvinguda a inserir-se al món agrari, les principals barreres que troben per accedir-hi, així com els reptes als que cal fer front.

Tal i com també identifica l'enfocament de la PAC Post-2020, l'accés a la terra és un dels elements clau per facilitar una bona incorporació al sector agrari. Per fer-hi front, una de les propostes del Grup Focal està encaminada a incorporar l'administració local en les estratègies de suport a la pagesia nouvinguda, així com a la que ja està instal·lada, amb eines de mobilització del mercat de la terra, com un banc de terres; d'accés al mercat, com un punt de venda de proximitat o de sensibilització sobre el consum d'aliments Km0 (Castro et al, 2015). Entre altres, també s'identifiquen els espais test agraris com un dispositiu capaç de facilitar l'accés al sector per persones que necessiten testejar l'activitat agrària en un entorn protegit, en el que també

¹ Veure: <http://www.odisseujove.cat/joves-al-camp/>

² Veure: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/focus-groups/new-entrants-farming-lessons-foster-innovation-and>

s'ofereix altres serveis com l'assessorament permanent, la formació continua o la creació de xarxa.

La dinamització agroalimentària des de les entitats locals: la peça clau

La Llei 27/2013, de 27 de desembre, de racionalització i sostenibilitat de l'Administració Local (LRSAL), pretenia "lligar curt" l'actuació dels ens locals per la via de definir aquelles competències pròpies i impròpies d'aquestes, posant per davant una pretesa "viabilitat econòmica" dels serveis i de les finances públiques als serveis prestats. Malgrat tot, són diversos els mecanismes, espais i competències que es poden argumentar perquè des de l'àmbit local es contribueixi a la dinamització de l'àmbit agroalimentari local, competència "impròpia" a ulls dels "gestors" locals, atenent al que diu la normativa existent.

Les competències del municipi poden ser pròpies (Llei 7/1985 reguladora de les Bases de Règim Local) o atribuïdes per delegació d'ens superiors, fet que no impossibilita que es puguin exercir competències diferents a les que marca la Llei de Bases, sempre que no es posi en risc la sostenibilitat financera de la hisenda pública, segons marca l'LRSAL.

Hi ha una consciència creixent que la dinamització de l'activitat agrària és vital en la majoria de municipis per tal de poder mantenir en bones condicions allò que "l'urbanisme mal entès" ha definit com l'espai no urbanitzable i que, en el fons, és la matriu ambiental que suporta l'espai urbanitzat i els assentaments humans. Aquesta activitat és bàsica pel que suposa a l'alimentació de la ciutadania, al manteniment dels serveis ambientals (aigua, aire, energia) i per a la prevenció de riscos ambientals com els incendis forestals (Monllor i Soy, 2017).

En aquest sentit, hi ha una tendència a la recuperació de les polítiques de dinamització agroalimentària per part dels ens locals i comarcals en diversos sentits: 1) sensibilització a la població de la importància de la pagesia i de la producció agroalimentària local, 2) suport a l'activitat del sector primari i 3) prevenció d'incendis i gestió del territori (Daniel Lopez et al, 2017).

Degut a que aquest tipus de polítiques no s'esmenten explícitament en la Llei de Bases Local, els municipis que volen desenvolupar polítiques en aquesta línia ho estan fent des de diversos prismes d'un mateix objectiu com per exemple, la fiscalitat municipal, les polítiques de suport a la comercialització de productes agroalimentaris, les franges perimetrals per a la prevenció d'incendis i gestió forest o la informació i

promoció de l'activitat turística d'interès i àmbit local. De fet, són les dues últimes, les úniques previstes en el llistat de competències pròpies de la Llei de Bases.

Tenint en compte el la situació complicada del relleu generacional del sector agroalimentari, els últims anys els municipis tenen dificultats en trobar fórmules de gestió de les seves propietats públiques i al mateix temps veuen com, mica a mica, algunes de les finques privades van quedant en desús i/o deshabitades. És en aquest sentit que és bàsic treballar dispositius per frenar l'abandonament de les Masies i la recuperació de l'activitat agrària i que permetin el relleu generacional, ara ja, i per força, buscant relleu en persones que no siguin només de família pagesa com s'ha vingut fent fins ara.

És en aquest context on els espais test agraris emergeixen com una possibilitat més, com una eina innovadora per tal de poder acompanyar a la futura nova pagesia, sobretot la nouvinguda, que és la que presenta major dificultat d'accés a la terra i als mitjans de producció (Monllor, 2015). A França, on fa anys que s'està implantant aquest tipus de dispositiu, sovint són dinamitzats o participats per l'administració local (Acces to Land Network, 2018). Tant pel que fa al suport financer, com a la possibilitat de posar a disposició finques i propietats municipals, la implicació dels ens locals és bàsica en determinats escenaris d'implementació d'un espai test agrari a casa nostra.

Sigui des d'ens supralocals (consells comarcals o consorcis/agències de dinamització econòmica), sigui des dels mateixos municipis, cal donar suport al sector primari de proximitat i anar creant una xarxa suficient de suport a les petites explotacions arrelades al territori, que són i han de ser garantia de manteniment de l'espai agrari proper. Els espais test agraris són un exemple, d'un llarg llistat de mesures en les que l'administració local s'hi podria involucrar.

Els espais test agraris

Un espai test agrari és un programa de facilitació dels processos progressius d'instal·lació de nous agents al sector agrari (pagesia nouvinguda) i el conformen:

- **Cobertura legal:** és el marc legal d'actuació en el qual la persona emprenedora té cobertes les seves responsabilitats laborals i fiscals, com agent que participa en una activitat econòmica.
- **Finca:** és l'espai físic en el qual es desenvolupa l'activitat agrícola, ramadera o forestal. S'inclouen les terres, les instal·lacions, els equipaments, el material, la maquinària, obradors, les sales, etc. La finca pot formar part d'un espai test

permanent (“de pas-aprenentatge” per els emprenedors/es a l’espera d’una altra finca “definitiva”) o efímer (serà ocupada definitivament per l’emprenedor, deixant de ser una finca dedicada a l’espai test, un cop transcorregut el període test). Alhora, l’espai test pot ubicar-se exclusivament en una finca o bé es pot estructurar en arxipèlag (distribuït en diverses finques dins del mateix espai test agrari).

- **Suport integral:** és el procés d’acompanyament (tècnic, empresarial i personal) a la persona emprenedora. Inclou activitats de suport des de les primeres fases (formació, capacitació, concreció del pla d’empresa, assessorament tècnic, etc.) fins les darreres fases (accés a la terra, desenvolupament de la pròpia empresa, establiment de canals de comercialització, relació amb altres agents, etc.)

Aquestes tres funcions són les que donen identitat a un espai test agrari, i la seva articulació pot ser diferent en cada cas. No hi ha una fórmula única per estructurar-ne el funcionament. La coordinació d’aquestes tres funcions es desenvolupa des d’una entitat gestora que realitza les tasques de coordinació i dinamització. Normalment s’identifica amb una associació sense ànim de lucre o com una societat cooperativa, que realitza les tasques d’integració de les tres funcions, així com de paraigües i entitat visible de l’espai test agrari; tot i que també podria ser el rol d’entitats públiques o fundacions privades.

Aquest dispositiu d’acompanyament té un cert recorregut d’implantació a l’Estat Francès, on s’ha estructurat, fins hi tot, una associació-xarxa dels espais test que hi actuen (RENETA)³. A Catalunya, són diversos els actors que estan empenyent per a l’aterratge d’aquest model, amb els inconvenients i dificultats que suposa la no disponibilitat d’un marc legal-laboral que faciliti la part operativa del dispositiu. Els dos projectes que estan treballant els espais test agraris a Catalunya són: *BCN Smart Rural* i el *Projecte Innovador RETA* (Red d’Espais Test Agraris)⁴. Els objectius en comú dels projectes finançats són: 1) promoure una nova eina d’incorporació progressiva al sector agrari per a la pagesia novinguda, 2) establir metodologies de treball innovadores en la creació dels espais test agraris a Catalunya i a la resta de l’estat espanyol, 3) definir i crear diversos espais test agraris i 4) desenvolupar les tres funcions principals dels espais test agraris.

Els projecte *BCN Smart Rural* s’emmarca en l’estratègia RIS3CAT i en els Projectes d’Especialització i Competitivitat Territorial que promouen iniciatives impulsades per agents del territori i liderats per entitats públiques per a dur a terme accions que

³ Veure: <https://reneta.fr/>

⁴ Veure: <http://espaciostestagrarios.org/>

contribueixin a la transformació econòmica del territori i tinguin un fort component d'innovació. En el cas del *BCN Smart Rural*, es tracta d'un projecte amb 3 socis principals: Diputació de Barcelona, el Consorci Centre de ciència i Tecnologia Forestal de Catalunya i ARCA, Associació d'Iniciatives Rural de Catalunya.

El projecte té un pressupost de quasi 3.000.000€. La seva missió principal és impulsar un projecte integral silvopastoral capaç de generar sinèrgies que suposin la creació d'empreses i llocs de treball, mantinguin ecosistemes agrosilvopastorals, contribueixin a la gestió forestal i mantinguin els boscos "verds i vius" generant i aprofitant l'estructura organitzativa que hi ha a la província de Barcelona, grups d'acció local, consorcis, agències de desenvolupament, etc.

BCN Smart Rural s'estructura en tres línies de treball principals: BCN Smart Rural: banc de serveis i transferència contínua d'innovació; Bosc ver-Bosc viu; i Agrosilvopastura: activitat productiva d'alt valor ecològic. Dins d'aquestes tres línies de treball, s'hi inclouen la gestió i millora forestal i aprofitament energètic dels boscos, el suport a la silvopastura per al manteniment dels boscos a través d'obradors compartits, cupons d'innovació per a microempreses, promoció i consolidació del coworking rural, obradors de gestió compartida, bancs de terres i disseny i creació d'espais test agraris.

En aquesta darrera operació, s'inclou la creació de tres espais test agraris a la demarcació de la Barcelona no metropolitana, el seu disseny i inversió inicial per a la seva creació, la coordinació i dinamització, la cerca d'agents interessats i la cerca d'emprenedors interessats en formar-ne part.

Per altra banda, el projecte Innovador GO RETA, és un projecte finançat amb fons FEADER a través del Ministeri d'Agricultura del Govern de l'Estat Espanyol. L'inici del projecte prové de la creació d'un Grup Operatiu que es va dur a terme entre maig i setembre del 2018 en el qual les diverses parts sol·licitants van treballar de forma conjunta en desenvolupar tasques de diagnosi i mapeig en relació als espais test agraris, així com de identificació de necessitats i propostes per continuar treballant amb aquesta eina innovadora. El resultat d'aquesta primera fase ha estat la redacció del projecte Innovador GO RETA que durant 18 mesos tindrà per objectiu al creació i dinamització de dos espais test pilot a Casar de Càceres (Extremadura) promogut per la cooperativa agrària Cooprado, i a Gandesa, promogut en aquest cas, per l'Ajuntament de Gandesa, la Federació d'ADFS de la Terra Alta i altres municipis de la Terra Alta.

El projecte també inclou la creació d'una carta d'experts que faci acompanyament i formació als emprenedors ubicats en els espais test, i la creació d'una xarxa d'espais test a nivell de l'Estat Espanyol (RETA), l'elaboració d'una guia metodològica d'implementació dels espais test, i el suport i acompanyament a la creació de nous espais test agraris en tot l'Estat Espanyol.

El procés de creació dels espais test requereix d'un temps de treball coordinat entre els agents implicats en la proposta. El primer pas, però, és disposar d'una o diverses finques adequades per a la creació d'un espai test agrari. Aquesta finca ha reunir els criteris agronòmics, de disponibilitat d'aigua, d'accés als recursos, de superfície i de possibilitats de gestió, per esdevenir un espai test. Per altra banda, la complexitat del dispositiu, requereix d'un procés de concreció, mediació i treball conjunts amb tots els actors que vulguin participar en el projecte. El procés de creació finalitzarà en el moment que s'hagin tingut assolit 10 punts clau:

- 1) Valoració que la tipologia d'espai test agrari és la més convenient tenint en compte la nostra realitat local.
- 2) Concreció de la cobertura legal que defineix el nostre espai test agrari.
- 3) Selecció d'una finca agrària adequada als nostres objectius.
- 4) Definició de la funció de suport integral (acompanyament i formació) de les persones emprenedores.
- 5) Identificació dels usuaris potencials i les vies de comunicació per a informar-los.
- 6) Identificació dels agents clau i la manera d'implicar-los.
- 7) Concreció de la forma jurídica de l'entitat gestora de l'espai test agrari.
- 8) Definició d'un pla econòmic i financer que asseguri la viabilitat de l'espai test agrari.
- 9) Verificació dels requisits administratius i legals que el nostre espai test agrari ha de complir.
- 10) Identificació de les principals vies de comercialització local per als productes agroalimentaris de les persones emprenedores.

Reflexions

La necessitat i urgència de treballar de manera coordinada per posar en marxa polítiques, plans i programes que donin resposta al "Young farmer problem" és una realitat a la major part de municipis, tant catalans com europeus. Davant aquest fet

diferents entitats, tant públiques com privades, estan plantejant respostes innovadores als reptes als quals s'enfronta el sector agrari.

El fet de no revertir aquesta tendència evident i accelerada, està portant greus conseqüències de diversa índole que poden acabar condicionant la viabilitat del desenvolupament humà de certs territoris rurals i, en el fons, els urbans que li són propers com la pèrdua de patrimoni intangible (maneig tradicional, coneixement local, etc.), de patrimoni arquitectònic rural (abandonament masies, pedra seca, etc.), natural (empobriment paisatge i pèrdua de biodiversitat, etc.), pèrdua de població i vulnerabilitat a riscos naturals i ecosistèmics (incendis, disponibilitat aigua, etc.).

En aquest article hem volgut evidenciar que la problemàtica existeix i que també hi ha diverses maneres de fer-hi front. Una de les escales de treball que fins ara ha mirat la pagesia de reüll és la local. L'administració més propera al territori es caracteritza per altres competències que li són pròpies i, en la major part dels casos, confia amb altres nivells administratius i en polítiques sectorials per resoldre escenaris complexos com són les incògnites que mostra actualment el relleu generacional de la pagesia.

La implicació de les administracions locals passa per, entre altres coses, per establir "aliances territorials" entre les associacions, cooperatives i entitats de la societat civil per tal de definir estratègies pròpies que s'adeqüin a les realitats diverses dels diferents territoris. Cal tenir molt en compte l'experiència, expertesa de "les forces vives" del sector primari, com a base i font de l'establiment d'aquesta nova pagesia als nostres territoris rurals.

Un dels elements esperançadors és que en els darrers anys sorgeixen propostes que posen de manifest que és possible actuar en coordinació entre diferents entitats locals i diferents nivells administratius. La participació de l'administració en les noves polítiques de suport al sector agrari ja es pot evidenciar amb projectes moltes vegades impulsats des de les àrees de promoció econòmica o de medi ambient. Segurament seria necessari tenir una guia més clara que orientés als ajuntaments, mancomunitats, consorcis/agències de desenvolupament, a veure les portes obertes que tenen a la dinamització de la pagesia i del món rural.

Els espais test agraris són un molt bon exemple de suport a la pagesia nouvinguda amb la implementació de nous programes en el marc de les competències locals. A França els exemples són múltiples i a casa nostra estem en període de proves. Caldrà ser curosos en la implementació de les noves estratègies i valorar-ne la seva eficàcia i eficiència. Si ens emmirallen en els exemples que ja son realitats, el resultat és molt engrescador.

Bibliografia

ACCES TO LAND (2018) "Europe's new farmers. Innovative ways to enter farming and access land". Coordinació de Terre de Liens i Associació Rurbans [en línia] https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/a2l_newentrants_handbook.pdf [Consulta: 07 de gener 2019].

BAKER, J. R., LOBLEY, M., i WHITEHEAD, I. (2016) "Non-successional entry into UK farming: an examination of two government-supported schemes" dins Keeping it in the Family.127-144. Routledge.

BINIMELIS, R.; BOSCH, M. i HERRERO, A. (2008) "A sol i serena. dones, món rural i pagesia". Barcelona: Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.

CASTRO, P.; CAVALIER, J-B; MONLLOR, N.; NICOLAY, C. i POTOČNIK, I. (2015) The role of local authorities fostering new entrants into farming [en línia] https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/agri-eip/files/fg14_06_minipaper_role_local_authorities.pdf [Consulta: 09 de desembre 2018]

EUROPEA COMISSION (2018). EU Budget: the Common Agricultural Policy beyond 2020 [en línia] file:///C:/Users/Neus/Downloads/MEMO-18-3974_EN.pdf [Consulta: 09 de desembre 2018]

EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2017) EU support to young farmers should be better targeted to foster effective generational renewal [en línia] https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR17_10/SR_YOUNG_FARMERS_EN.pdf [Consulta: 02 de desembre de 2018]

FLAMENT-ORTUN, S.; MACIAS, B. i MONLLOR, N. (2017) "Nuevos perfiles en la incorporación de personas jóvenes al campo: tendencias emergentes desde una perspectiva de soberanía alimentaria". Dins El futuro de la alimentación y retos de la agricultura para el siglo XXI: debates sobre quién, cómo y con qué implicaciones sociales, económicas y ecológicas alimentará el mundo [en línia] https://www.iss.nl/sites/corporate/files/18_-_Flament-Ortun_et_al..pdf [Consulta: 09 de desembre 2018].

FLAMENT-ORTUN, S., MACIAS, B. (2017) Néo-paysans: le guide très pratique. Paris: Editions France Agricole.

GIDARAKOU, I., KAZAKOPOULOS, L., KOUTSOURIS, A. (2007) "Tracking empowerment and participation of young women farmers in Greece" dins Gender

regimes, citizen participation and rural restructuring. 143-165. Emerald Group Publishing Limited.

HELEY, J. (2010) "The new squirearchy and emergent cultures of the new middle classes in rural areas", *Journal of Rural Studies*, 26(4): 321-331.

LÓPEZ GARCIA, D; FERNANDEZ, J.L; MORÁN, N. i OTEROS, E (eds.) (2017) *Arraigar las instituciones. Propuestas de políticas agroecológicas desde los movimientos sociales*. Madrid: Libros en Acción.

MARSDEN, T. (2016). Exploring the rural eco-economy: beyond neoliberalism. *Sociologia Ruralis*, 56 (4), 597-615.

MILONE, P.; FULLER, T.; VENTURA, F.; van der PLOEG, J. D.; MARSDEN, T.; SCHNEIDER, S.; YE, J; CAROLAN, M.; SCOTT, S. i MONLLOR, N (2018) "Constructing a New Framework for Rural Development, P. Milone, F. Ventura and J. Ye (eds) (2015). 338 pp., *Research in Rural Sociology and Development Vol. 22*, Emerald UK, ISBN: 978-1-78441-622-5", *Journal Rural Studies*, 78-87.

MONLLOR, N. (2011). *Explorant la jove pagesia: camins, pràctiques i actituds en el marc d'un nou paradigma agrosocial. Estudi comparatiu entre el sud-oest de la província d'Ontario i les comarques gironines*. Tesis doctoral. Girona, Universitat de Girona [en línia] <http://www.tdx.cat/handle/10803/70011> [Consulta: 2 de desembre 2018]

MONLLOR, N. (2013) "El nuevo paradigma agrosocial, futuro del nuevo campesinado emergente". *Polis. Revista Latinoamericana*, 34 [en línia] <https://journals.openedition.org/polis/8831> [Consulta: 2 de maig 2018]

MONLLOR, N. (2015) *La nova pagesia: relleu generacional en el marc d'un nou paradigma agrosocial*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

MONLLOR, N. i FULLER, A. (2016) "Newcomers to farming: towards a new rurality in Europe", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 62 (3): 531-551.

MONLLOR, N i SOY, E. (2017) *El Pasturisme: un producte turístic nou per a les comarques gironines? Anàlisi de recursos i propostes de futur*. Girona: Patronat de Turisme de la Costa Brava.

OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2006): "New Rural Paradigm: policies and governança". Brussel·les: OCDE.

OTEROS-ROZAS, E., ONTILLERA-SÁNCHEZ, R., SANOSA, P., GÓMEZ-BAGGETHUN, E., REYES-GARCÍA, V., i GONZÁLEZ, J. A. (2013) "Traditional

ecological knowledge among transhumant pastoralists in Mediterranean Spain”, *Ecology and Society*, 18(3):

PINTO-CORREIA, T., GONZALEZ, C., SUTHERLAND, L.-A., PENEVA, M. (2015) “Countryside consumption: transition towards lifestyle land management”. Dins SUTHERLAND, L.- A., DARNHOFER, I., ZAGATA, L., WILSON, G.A. (Eds.), *Transition Pathways towards Sustainability in European Agriculture*. 69-84. Wallingford, UK.

PLOEG, J.D. van der (2008) *The New Peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. London: Earthscan.

PLOEG, J.D. van der and MARSDEN, T. (2008) (Eds.). *Unfolding Webs. The dynamics of regional rural development*. Assen: Royal van Gorcum.

SUTHERLAND (2015) EIP-Agri Focus Group. *New Entrants into Farming: Lessons to Foster Innovation and Entrepreneurship*. Discussion Paper [en línia] https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/agri-eip/files/fg14_new_entrants_starting_paper_2015_en.pdf [Consulta: 02 desembre 2018]

SUTHERLAND, L. A., MONLLOR, N., & CORREIA, T. P. (2015) “Gender issues among new entrants”. EIP-Agri Focus Group. *New Entrants into Farming: Lessons to Foster Innovation and Entrepreneurship*. Minipaper., EU, 5. [en línia] https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/agri-eip/files/fg14_03_minipaper_gender_.pdf [Consulta: 09 desembre 2018]

ZAGATA, L. i SUTHERLAND, L, (2015) “Deconstructing the ‘young farmer problem in Europe’: Towards a research agenda”, *Journal of Rural Studies*, 38: 39-51.

ZAGATA, L; HRABÁK, J; LOŠŤÁK, M. i BAVOROVÁ, M (2017). *Young farmers policy implementation after the 2013 CAP reform*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels [en línia] [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU\(2017\)602006_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU(2017)602006_EN.pdf) [Consulta: 09 desembre 2018]